

<https://doi.org/10.53231/LZAV.23.1.5>
Iesniegts/Submitted: 15.05.2023.

PAR LĪBIEŠU KRASTU KURZEMĒ: ATSKATS LAIKĀ

Aija Melluma
aimella@inbox.lv

Atslēgas vārdi: *lībieši Latvijā, lībiešu politika, notikumi, mantojums, kultūrvēsturiskā teritorija “Lībiešu krasts”*

Lībieši ir sena tautība Latvijas teritorijā ar jau simtiem gadu ilgu vēsturi. Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas laikā 1991. gadā lībieši tika atzīti par otro pamattautību, blakus latviešiem. Tas tika nostiprināts ar Latvijas Republikas likumu, un turpmākajos gados likti pamati valsts lībiešu politikas veidošanai. 1991. gadā tika izveidota kultūrvēsturiskā aizsargājamā teritorija “Lībiešu krasts” (lībiešu valodā — “Līvōd rānda”), kas tagad ieguvusi simbolisku nozīmi. Rakstā apkopoti zināmie fakti un notikumi, tas ir domāts kā atgādinājums tagad dzīvojošajām paaudzēm, kuru ziņā ir jaunās lībiešu politikas veidošana 21. gadsimtam.

Ievads

Latvijā 2023. gads ir iezīmēts kā “lībiešu kultūras mantojuma gads”, par to rūpējas Latvijas Universitātes Lībiešu institūts, UNESCO Latvijas Nacionālā komiteja, Latvijas Nacionālais kultūras centrs. Lai šī fakta nozīmi labāk saprastu un novērtētu, nepieciešams atskatīties laikā, proti, pagājušā gadsimta 80. gadu beigās, kad sabiedrību saviļņoja lieli notikumi, uzplauka atmodas laiks. Pastiprinājās interese par dabas aizsardzību, nereti ar to aizstājot patiesās sociālās un ekonomiskās problēmas. Pēc Daugavpils HES celtniecības projekta ekoloģiskās ekspertīzes tās celtniecību pārtrauca. 1989. gadā aktualizējās arī visas Latvijas Piekrastes aizsardzības jautājumi, it sevišķi Kurzemē, kur gar Baltijas jūras krastu ilgstoši bija slēgtā Padomju savienības ārējā

robeža. Ne tikai tas: vienlaikus ar interesi par dabas aizsardzību, atmodas gaisotnē par mezglu jautājumu kļuva (nosacīti) “lībiešu jautājums”, viņu vēsturiskā un aktuālā loma Latvijā, kā arī saistība (senā un mūsdienā) ar Kurzemes ziemeļu piekrastes zvejniekciemiem jeb lībiešu krastu plašākā nozīmē. Pirms Otrā pasaules kara tajos mājāja 1425 lībieši un 918 latvieši.¹

Par laiku pirms vairāk nekā 30 gadiem publiskajā vidē nav daudz informācijas. Atrodami dažādi vēstījumi par “Lībiešu krasta” kā aizsargājamas teritorijas veidošanu, tajā skaitā visai vienkāršoti, savā ziņā neiespējami. Mainījušās paaudzes, senākie informācijas avoti vai nu zuduši, vai atrodami izklaidus. Joprojām spēkā dažādas interpretācijas, arī atmiņas par notikumiem. Brīžiem rodas jautājums: bija vai nebija?

Raksts domāts kā atskats nesenaajā pagātnē, kā atgādinājums mūsdienu paau dzēm. Apkopoti zināmie fakti un notikumi, koncentrējoties uz “Lībiešu krasta” izveidi (un likvidēšanu), un tādā apjomā, kā to pieļāva mani darba pienākumi līdz pagājušā gadsimta 90. gadu beigām. Par turpmāko laiku runāts, sekojot notikumiem un faktiem, kas atspoguļoti visiem pieejamos avotos. Tas jau ir vērotāja skats — no malas. Domājams, lasītājs saskatīs problēmu loku un savos atzinumos varēs iet dziļumā.

Mērķi un pieejas

Pagājušā gadsimta 80. gadu beigās Latvijas Piekrastē visai skaidri atklājās paradoksālā situācija: no vienas puses, ilgstošais Padomju savienības ārējās robežas aizsardzības režīms bija veicinājis savvaļas dabas atjaunošanos un saglabāšanos, kas neapstrīdami bija atklājums un liela vērtība dabas aizsardzības skatījumā. No otras puses, Piekraste bija pārmainīta, tā kalpoja citiem mērķiem, vietējie iedzīvotāji bija aizgājuši paši, vai arī šis process bija mērķtiecīgi veicināts. Bet tobrīd tika uzsvērts, ka Ziemeļkurzemes Piekraste ir “pēdējā lībiešu apdzīvotā teritorija”, radot savu kontekstu, piešķirot dramatismu un palielinot topošo lēmumu politisko nozīmi.

Tas bija laiks, kad ne tikai dabas pētniekiem un sargātājiem, bet visai sabiedrībai un politikas veidotājiem, bija jātiek skaidrībā par Piekrastes turpmāko attīstību un nozīmi Latvijai. Pirmā reakcija bija — sargāt, glābt, izvēloties vienkāršāko līdzekli, proti, paplašināt esošo piekrastes aizsargjoslu. Latvijas PSR Ministru padomes (turpmāk — MP) lēmums par to pieņemts 1990. gada 18. jūnijā.²

Raugoties plašāk, vispārējo attieksmi un risinājumu meklējumus tomēr (lielā mērā) noteica lībiešu kopienas pārstāvju aktivitātes, arī uzskatu dažādība. Vēsturiskā atmiņā ilgstoši apslēptais sarūgtinājums par aizgājušajos laikos nodarītajām netaisnībām

izlauzās kā aicinājums, kā prasība — atzīt par senu pamattautību, radīt apstākļus, lai lībiešus varētu “savākt vienkopus” pēc 50 gadiem (it kā to nebūtu bijis), lai lībieši varētu “atgriezties” Piekrastē.

Protams, šodien varam teikt, ka tā bija ideāla vīzija. Piekraste (kā mājas) šajā gadījumā varbūt bija vien metafora, bet ne reāla vieta. Pausto ideju gan atbalstīja, gan nepieņēma. Domājams, to ietekmēja fakts, ka lībieši tolaik dzīvoja Rīgā, Ventspilī, Kolkā, Tārgalē un izklaidus arī citās vietās Latvijā — ne izolēti, bet vienviet ar latviešiem. 1989. gada tautskaitē atzīmētais lībiešu skaits — 135 cilvēki — varētu būt aptuvenus, jo padomju varas gados lībiešu tautību oficiāli neatzina. Pēc Latvijas Republikas (turpmāk — LR) Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem 2020. gadā Latvijā bija 250 lībieši.

Dabiski, ka pagājušā gadsimta 80. gadu beigās lībiešu kopienas pārstāvju skatījums uz situāciju, arī izvirzītās konkrētās prasības, sadūrās ar pastāvošo varas struktūru pārstāvju un jauno politiķu zināšanām, pieredzi un situācijas izpratni. Bija radusies iepriekš nebijusi problēma, un kā tāda tā radīja arī neskaidras rīcības, dažādi saprotamus vai arī faktos nebalstītus spriedumus un tekstus, lēmumus un noteikumus. Tas bija redzams visu laiku, līdz pat mūsdienām.

Jau pašā sākumā ieinteresētā sabiedrībā iezīmējās divi skatījumi “lībiešu jautājuma” risināšanā. Proti, vispārējais, saistīts ar lībiešu tautības statusa leģitimizēšanu (tiesības būt atgūtās neatkarīgās valsts otrai, respektīvi, senajai pamattautībai blakus latviešiem, lietot savu valodu, attīstīt savu kultūru u. c.), un teritoriālais — lībiešu lokalizācija Kurzemē un Vidzemē, saikne ar pašvaldībām, attīstības iespējas, nozīmīgu vietu aizsardzība. Laikā no 1989. gada līdz 2003. gadam tika izdoti dažādi LR tiesību akti. Turpmākajā tekstā uzmanība pievērsta galvenokārt tiem, kas saistās ar “kultūrvēsturisko aizsargājamo teritoriju” Ziemeļkurzemes piekrastē.

1991. gadā tika pieņemts LR likums "Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvību attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju", kura 4. pants veltīts lībiešiem.³ Tajā teikts, ka valsts varas un pārvaldes institūcijas ir atbildīgas par "[...] lībiešu nacionālās identitātes un kultūrvēsturiskās vides saglabāšanu, par viņu **apdzīvotās teritorijas** [izcēlums mans — A. M.] sociāli ekonomiskās infrastruktūras atjaunošanu un attīstību". Redzams, ka uzsvērts ekonomiskais un sociālais skatījums, sasaiste ar teritoriju, tātad aspekts, kas realitātē bija un ir visai neskaidrs. Tomēr likuma teksts bija kā apsolījums, varbūt garantija, kas ilgstoši ietekmēja turpmākos procesus. Savā ziņā tas atkārtojas tagad. Runa ir par 2021. gada "Latviešu vēsturisko zemju likumu", kura 4. panta (7) sadaļa arī veltīta lībiešiem un it kā aktualizē solījumu, tikai lietojot modernāku valodu salīdzinājumā ar 1991. gadu.⁴

Īsas ziņas par situāciju Piekrastē padomju varas gados

Neatgriežoties pārāk tālu pagātnē, tomēr nepieciešams minēt dažus faktus no vēstures, lai gūtu priekšstatu par to, kāda padomju varas gados bija situācija Baltijas jūras un Rīgas līča Piekrastē. Plaša informācija par to atrodama Vida Vēvera publikācijā.⁵ Būtu, ka dzīvi piekrastes ciemos ietekmēja jau 1939. gadā parakstītais savstarpējās palīdzības pakts starp Latviju un Padomju Savienību. Cita starpā, tas paredzēja piekrastes artilērijas baterijas būvi Irbes šaurumā, un līdz Otrā pasaules kara sākumam četri tālšāvēji lielgabali jau atradās jūras krastā starp Miķeļtorni un Lielirbi.

Joprojām sabiedrībā dzīvi ir stāsti par "pierobežas režīmu" Piekrastē. Realitātē tas izskatījās šādi: Padomju Savienības ārējās robežas aizsardzības nolūkā krastmalā bija nodalītas vairākas dažāda platuma joslas. (1) Drošības josla — līdz 500 m no krasta, tā atradās pilnīgā robežsargu pārziņā; liedagā vismaz 50 m platumā to uzirdināja,

lai redzētu robežpārkāpēju atstātās pēdas. (2) Kontroles josla līdz 2 km platumā atradās robežsargu pārziņā, tur nedrīkstēja rīkot medības, nodarboties ar lauksaimniecību, būvēties u. tml. (3) Trešās joslas platumu atkarībā no vietējiem apstākļiem noteica robežsargi kopā ar vietējo ciema padomi. Tajā iebraukt drīkstēja tikai vietējie iedzīvotāji un personas ar īpašām caurlaidēm.

Informācija par piekrastes apdzīvojamību, tā izmaiņām laika gaitā, atrodama dažādos avotos. Par to raksta arī Anna Seile,⁶ Slīteres valsts rezervāta direktora vietniece zinātniskajā darbā, vēlāk LR Saeimas deputāte. Piekrastes ciemos, kas atradās rezervāta teritorijā (Sīkrags, Saunags, Košrags, Vaide) tolaik kopumā bija 91 sēta, no tām 55 piederēja vasarniekiem, bet 32 — vietējiem iedzīvotājiem (pārsvārā gados veciem). Savukārt par Ventspils rajona diviem ciemiem 1990. gadā bija šādas ziņas. No 36 sētām (1962. gadā) Lūžņā četras pārdotas, bet par 29 liecina meža ieauguši pamati. Miķeļtornī no 54 sētām pārdotas 13, bet 16 pieder vietējo iedzīvotāju pēcnācējiem, par 20 liecina dabā redzami celtnu pamati. Šeit jāpiezīmē, ka vēsturiski piekrastes ciemos dzīvoja gan lībieši, gan latvieši, un kopumā viņu savstarpējo mijietekmi, savpatību jau izsenis apstiprināja ar vārdu "jūrmalnieki", pretstatā "arājiem", kas dzīvoja attālāk no jūras. Vienojošais bija skarbā Piekrastes daba (smiltis, vējš, ūdens, īpatnējais reljefs), kas lielā mērā noteica dzīvesveidu, ļāva izstrādāt paņēmienus, kā pielāgoties dabas dotumu nosacījumiem, laika gaitā veidojot kultūrainavu — tieši Piekrastei piederīgo kultūrainavu.

Piekrastes ciemiem padomju varas gados bija noteikts dažāds statuss. Daļa bija zvejnieku kolhozu centri (Mazirbe, Pitrags), daļa — ieskaitīti valsts meža fondā.⁷ Ventspils rajona pusē tie bija Oviši, Lūžņa, Miķeļbāka, Lielirbe un Talsu rajona pusē Sīkrags, Saunags, Vaide, Košrags. Tādēļ vēlāk viens no uzdevumiem būs atjaunot minētajiem

ciemiem “apdzīvoto vietu statusu”. Bet bija izbūvētas jaunas, citiem mērķiem paredzētas vietas jeb “pilsētiņas”, piemēram, Krasnoflotska, kas atradās Olmaņu saimniecības vietā, arī kosmosa izlūkošanas centrs “Zvaigzņīte”, tagad saukts par Irbeni.

Tomēr Piekraste dzīvoja arī it kā otru dzīvi, kā vieta, kur pastāvēja Latvijas PSR likumos noteiktās dabas un pieminekļu aizsardzības prasības, bija izveidotas aizsargājamas teritorijas un vietas.

Vienlaikus ar robežsardzes noteiktajām aizsargjoslām (sk. iepriekš) Piekrastē bija vēl cita veida aizsargjoslas, kuru mērķis — aizsargāt jūras krastu no erozijas procesiem (krasta noskalošanās, smilšu “ceļošana”). To noteica vairāki Latvijas PSR MP lēmumi, piemēram, 1962. gadā,⁸ kad nodalīja vienu km platu joslu, un 300 m platu pašā krastā un vēl 300 m jūrā. Jāatgādina, ka Piekrastes aizsardzība no vēja un krasta noskalošanās ir bijusi aktuāla vienmēr, un kopš 19. gadsimta ir zināmi gan dažādi noteikumi, gan īstenotā prakse.

Piekrastē pastāvēja viena no senākajām aizsargajāmām dabas teritorijām Latvijā, Slīteres valsts rezervāts (tagad — nacionālais parks), tā teritorija nodalīta 1921. gadā agrārās reformas laikā. 1979. gadā tika nodibināta rezervāta administrācija, pakāpeniski izveidojās vērā ņemama dabas aizsardzības pārvaldības prakse, notika zinātniskie pētījumi. Liecība par kultūrvēsturisko vērtību aizsardzības centieniem ir divu ciemu — Košraga un Sīkraga — saglabāšana pilsētībūvniecības pieminekļu statusā kopš 1983. gada.⁹

Tāda bija situācija Piekrastē, kas atklājās pagājušā gadsimta 80.–90. gadu mijā. Sākās tās iepazīšana no jauna.

Pirmie lēmumi

1989. gadā Latvijas PSR Augstākajā padomē tika pieņemts lēmums “par neapmierinošo ekoloģisko situāciju republikā”.¹⁰ Vēlāk, 1990. gada februārī, Latvijas

PSR MP apstiprināts pasākumu plāns, kura saturu jau ietekmēja publiski izteiktās sabiedrības prasības (sargāt, nepieļaut u. tml.) un priekšstati (varas struktūrās, politiķu vidū) par nepieciešamajām rīcībām, lai dzēstu augošo neapmierinātību sabiedrībā. Tajā uzdots līdz 1990. gada decembrim “izstrādāt zinātnisko pamatojumu, lai izveidotu aizsargājamu teritoriju Ventspils un Talsu rajonos — lībiešu kultūrvēsturiskajā teritorijā”. Atbildība par to uzlikta Kultūras ministrijai, bet izpildītājs bija Vides aizsardzības komiteja. Zīmīgi, bet arī turpmāk atkārtojās līdzīga aina, proti, no atbildības nošķirtā izpilde, arī dažādie finansēšanas avoti. Realitātē tas nozīmē, ka turpmāk risinājumi pārceļoja no vienas valsts institūcijas uz citu, laika gaitā priekšstatu līmenī zuda arī atšķirība starp “Lībiešu krastu” kā definētu teritoriju un kā vispārēju programmu. Sākotnējā nenoteiktība tikai vairojās.

Tolaik izveidoja darba grupu, notika aktīva darbība: informācijas ievākšana, dažādas konsultācijas, situācijas analīze, novērojumi dabā, tikšanās ar vietējiem u. c. Jāpiezīmē, ka viena no pirmajām dokumentētajām liecībām par viņu interesēm ir 1989. gada 17. martā rakstītā vēstule no Mērsraga (143 paraksti) Vides aizsardzības komitejai ar lūgumu veidot piekrastē — no Mērsraga līdz Lielirbei — nacionālo parku. Turpmākajās sarunās tika apspriestas iespējamās “lībiešu apdzīvotās teritorijas” aprises (robežas), tās iespējama statuss (rezervāts, rezervācija, nacionālais parks u. c.). Vienošanās par nosaukumu — “kultūrvēsturiskā aizsargājamā teritorija” — notika 1990. gada pavasarī. Taču vairākiem cilvēku tie bija nesaprotami vārdi, kas radīja dažādus priekšstatus un bija cēlonis maz efektīvām diskusijām. To sekmēja arī tolaik politiski ietekmīgais apgalvojums, ka runa ir par “pēdējo lībiešu (kompakti) apdzīvoto teritoriju”.

Jau sākotnēji nodalījās divi krasi pretēji uzskati. Vieni, galvenokārt ārpus Piekrastes

mājojošie, arī inteligences pārstāvji, uzskatīja, ka galvenais uzdevums ir visa lībiešu kultūras mantojuma saglabāšana (izpēte, uzturēšana, aizsardzība), nesaistot ar konkrētu vietu. Bet citi, galvenokārt Piekrastē mītošie, gaidīja palīdzību dzīves apstākļu uzlabošanā, materiālus pabalstus.

1991. gada 9. janvārī notika Latvijas PSR MP sēde, kurā par lībiešu kultūrvēsturiskās teritorijas "Līvōd rānda" (latviski — "Lībiešu krasts") izveidošanu ziņo kultūras ministrs Raimonds Pauls, bet vēl pēc neilga laika to apstiprināja lēmums par notikušo.¹¹ Tas nozīmēja, ka ir noteiktas teritorijas robežas, nodibināta direkcija, kuras struktūra tika veidota pēc pastāvošo valsts rezervātu parauga. Tās nolikums apstiprināts 1991. gada 25. oktobrī, par direktoru kļūst Edgars Sīlis, ekonomists pēc izglītības. Jāuzsver, ka "Lībiešu krasts" bija duāls veidojums: kā plaša teritorija un kā institūcija. Arī veidošanas mērķos redzams duālisms: lībiešu kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana un teritorijas attīstības veicināšana (nereti dokumentos rakstīts — nodrošināšana). Tāda situācija bija klātesoša jau senāk — Gaujas nacionālā parka un Slīteres valsts rezervāta gadījumā: vienlaikus teritorija un specifiska institūcija. Tas prasīja īpašu pārvaldības modeli, taču tolaik viss bija tikai sākumā. Vēl viens fakts: izveidotais "Lībiešu krasts" tobrīd atradās Talsu un Ventspils rajonu vadības pārziņā, Tieslietu ministrijas Nacionālo lietu departamenta pārraudzībā, bet finansējumu saņēma kā kultūras programma. Par spīti visām neskaidrībām, lībiešu kopienā sākās rosīga darbība — notika pētījumi, vietvārdu vākšana, publikāciju gatavošana un izdošana, iespējamās veidos tika atbalstīti vietējie iedzīvotāji. Informāciju par to var atrast mēnešraksta "Līvli" izdevumos un Lībiešu gadagrāmatās.

Skaidrības labad jāmin vēl viens nozīmīgs fakts. Tikai vēlāk noskaidrojās,¹² ka vienlaikus notikusi paralēla darbība, kas arī balstījās uz LR likumu "Par Latvijas na-

cionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju", tā 4. pantu (sk. iepriekš). Proti, 1991. gadā kopā ar toreizējo Valsts plāna komiteju un Finanšu ministriju tika izstrādāta vērienīga ilglaika mērķprogramma "Lībiešu krasts" (uz 10 gadiem 15 mlj. rubļu apmērā), paredzot ceļu būvi, meliorāciju, sakaru tīkla veidošanu, zvejniecības attīstību u. tml., respektīvi, to, kas bija rakstīts iepriekš minētajā likumā. Tomēr jau tolaik programmu vērtēja kā iluzoru, socialistiskajai plānsaimniecībai raksturīgu, un tā vispār nemaz nesākās. Tomēr fakts, kā šī apsulošā programma (it kā) bija un saucās tāpat kā izveidotā kultūrvēsturiskā teritorija, spēcīgi ietekmēja vispārējo gaisotni. No reālā "Lībiešu krasta" (direkcijas) jūrmalnieki turpmāk prasīja visu programmā solīto, bet praktiski neiespējamo.

Vēl viens notikums, arī mazāk zināms: runa ir par MP 1991. gada lēmumā ierakstīto uzdevumu — līdz 1993. gadam izstrādāt "Lībiešu krasta" dabas aizsardzības un attīstības ģenerālsihēmu. Atbildība uzdots Vides aizsardzības komitejai kopā ar Lībiešu savienību, bet izstrāde bija toreizējās Arhitektūras un celtniecības ministrijas ziņā. Plānojuma atslēgas vārdi saistīti ar kultūrvēsturisko aspektu — tradicionālais dzīvesveids, celtniecības tradīcijas, mantojuma saglabāšanas iespējas.¹³

Vispārēju priekšstatu par ģenerālsihēmas nostādņēm un saturu var iegūt no ekspertu slēdzieniem un komentāriem 1993. gada 16. marta sanāksmē (saglabājies protokols). Sekojot tiem, projekta vadmotīvs bija: ar plānojuma palīdzību radīt apstākļus, lai lībiešu atgriešanās piekrastes zvejniekiem kļūtu reāla. Par to kā uzdevumu toreizējam Talsu un Ventspils rajonu vadībām bija rakstīts 1991. gada lēmumā par "Lībiešu krasta" veidošanu (4. punkts). Jāatzīmē gan,¹⁴ ka 1990. gada 13. jūnija LR Augstākās Padomes lēmums "Par agrāro reformu Latvijas Republikā" jau bija mainījis priekšstatus par vispārējās "atgriešanās" iespējamību,

jo parādījās īpašuma faktors. Tomēr tā bija dzīva ideja, ko minētajā apspriedē uzturēja lībiešu kopienas pārstāvji.

Izstrādātajā "Lībiešu krasta" attīstības ģenerālsihēmā¹⁵ bija paredzēts atjaunot piekrastes ciemos apdzīvotību 1940. gada līmenī (apmēram 2400 iedzīvotāju), pieļaujot bojā gājušo sētu vietā būt jaunam, modernas ēkas, bet izmantojot etnogrāfa konsultācijas. Konkrētie sabiedriskai un saimnieciskai dzīvei nepieciešamie objekti teritoriāli būs piesaistīti esošajiem ciemiem, piemēram, ostas, laivu piestātnes, izejas uz pludmali, tīklu žvētavas, tūrisma servisa un citi mazie ražošanas objekti. Kopumā "Lībiešu krasta" iedzīvotāju dzīvesveida pamats būs "saimniekošana saviem spēkiem", paredzot, ka galvenie ienākumu avoti būs zvejniecība, lauksaimniecība, tūrisma pakalpojumi, amatniecība, medības, mežizstrāde u. c. Pašpārvaldes nolūkā ieteikts izveidot lībiešu pagastu.

Būtībā izstrādātais plāns savā veidā atspoguļoja to, ko daļa no lībiešu sabiedrības uzskatīja par ideālo mērķi, proti, radīt vietu, kur atgriezties, kur pulcēties lībiešiem, būt savā vidē, runāt savā valodā. Tomēr, vērtējot plašākā kontekstā, piedāvātajam plānam piemita sākotnējā neskaidrība — plānojot nākotni, tas raugās tālā pagātnē (vai priekšstatos par to). Uz to savā atzinumā norādīja Slīteres valsts rezervāta direktors Elmārs Pēterhofs,¹⁶ viņaprāt, apšaubāma ir pati ideja vienā konkrētā, ar robežām iezīmētā teritorijā plānot "lībiešu tradicionālā dzīvesveida atjaunošanu" vai "lībiešu dzīvesveida aizsardzību" (ja vien ar to nav domāti etnogrāfiskie ciemi kā brīvdabas muzejs). Turklāt neesot arī dziļi pārliecinātiem, ka piedāvātais dzīvesveids patiesi būs pieņemams un raksturīgs lībiešiem Latvijā 20. gadsimta nogalē un turpmāk.

1994. gada 7. oktobrī notika Latvijas Zinātņu Akadēmijas sēde "Lībieši un viņu kultūra Latvijā"¹⁷. Ievadvārdus teica akadēmiķis Jānis Stradiņš, atzīstot, ka sēde ir

zinātnieku sava veida parāda atdošana lībiešiem — gan "aktuālo risinājumu mēģinājumos, gan tīri zinātniskā ziņā". Lībiešu skaits laika gaitā ir samazinājies, bet intelektuālā jauda palielinājusies. Galvenais jautājums: kā etnosam saglabāties pašam, nezaudēt savu identitāti, valodu un dzīvās kultūras zīmes, kas klātesošas ne tikai kā mantojums. Ar savām domām dalījās akadēmiķi Saulvedis Cimermanis, Marta Rudzīte, Andrejs Siliņš, kā arī "Lībiešu krasta" direktors Edgars Sīlis, Slīteres valsts rezervāta direktors Elmārs Pēterhofs, Tieslietu ministrijas nacionālo lietu nodaļas vadītājs Ilmārs Geige un LR Saeimas deputāts Dainis Stalts. Īpašu interesi izraisīja Stokholmas Universitātes Baltijas studiju centra direktora Enna Tarvela (*Enn Tarvel*) parādītās Piekrastes ciemu iespējamās nākotnes ainas, līdzsvarojot pagātņi un nākotni.

Pārmaiņas: 1995.–2003. gads

1995. gadā ar valdības rīkojumu kultūrvēsturisko aizsargājamo teritoriju "Lībiešu krasts" un direkciju nodod Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (turpmāk — VARAM) pārziņā, piepulcinot to Latvijas aizsargājamo dabas teritoriju sistēmai. Gluži dabiski, ka mainījās skatījums, ņemot vērā jau agrāko dabas aizsardzības praksē uzkrāto pieredzi. Turklāt pastāvošajos likumos un noteikumos jau bija iestrādātas atziņas par dabas un kultūras vērtību vienotību, savstarpējo sasaisti.

Ne mazāk svarīgi bija organizatoriskie apsvērumi, kas saistījās ar "Lībiešu krasta" teritorijas un Slīteres valsts rezervāta piekrastes joslas savstarpējo pārklāšanos un to, ka blakus pastāvēja divas direkcijas. Notika plašas diskusijas par funkcijām, par uzdevumiem, kas saasinājās pēc ģenerālas shēmas izstrādes. Izvērtējot situāciju, 1996. gadā tika apspriesta ideja par Slīteres valsts rezervāta, piekrastē blakus esošo dabas liegumu un "Lībiešu krasta" apvienošanu (savie-tošanu) vienā teritorijā, kas varētu kļūt par

nacionālo parku, jo visām tām ir saskanīgi galvenie mērķi, proti, dabas aizsardzība un kultūras pieminekļu aizsardzība.¹⁸

Priekšlikumu krasi noraida lībiešu sabiedrība, uztverot to kā “Lībiešu krasta” likvidēšanas veidu. Sākās vairākus gadus gara cīņa (izmantojot metaforu — “lībiešu karš”) par tā glābšanu un cīņa pret “nacionālo parku”, iesaistot masu saziņas līdzekļus.¹⁹ Cilvēki pauda atšķirīgas prasības, pretējus viedokļus, vienlaikus noliedzot mēģinājumus atrisināt situāciju. Tas atbilda laika garam, kad viss veidojās, zuda vai tapa no jauna un bija daudz nezināmā (par tagadni, pagātnei, nākotni).

Notikumu kulminācija bija 1998. gadā, kad “lībiešu jautājumus” apsprieda LR Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijā.²⁰ Būtiskākais rezultāts ir atzinums par nepieciešamību veidot īpašu valsts atbalsta politiku, kā arī ieteikums piekrastes attīstības jautājumus risināt kopā ar pašvaldībām. Savukārt “Lībiešu krasta” direkciju ieteikts pārveidot par “kultūrvēsturiskā mantojuma, kultūras un valodas pētīšanas un apguves centru” un izstrādāt atsevišķu likumu. Līdz ar to aktualizējās jautājums — vai lībiešu kultūras mantojuma aizsardzībai vispār vajadzīga sava atsevišķa teritorija, respektīvi, “Lībiešu krasts”, jo tas (mantojums) meklējams visā sensenajā lībiešu dzīves areālā — Salacas lībieši, Gaujas lībieši, Daugavas lībieši.

Apkopojot par un pret viedokļus, VARAM ministrs Anatolijs Gorbunovs iesaka izstrādāt valsts programmu lībiešu jautājumos, lai tādējādi izvērtētu kopainu, nodrošinātu kompleksu pieeju valsts “lībiešu politikas” izstrādei. Tam seko LR ministru prezidenta rīkojums²¹ par darba grupas izveidi. Tās vadītājs bija 7. Saeimas deputāts Ilmārs Geige, lībiešu kopienu pārstāvēja Gundega Blumberga un Renāte Blumberga, Kersti Boiko, Aldis Ermanbriks, Valts Ernštreits, Ieva Neilande, Edgars Silis, Latvijas Zinātņu akadēmiju: Saulvedis Cimermanis, Ilga Apine,

Aija Melluma, Tenu Karma, bet Tieslietu ministriju: Sabiedrisko un reliģisko lietu departamenta Nacionālo lietu nodaļas vadītāja Aina Balaško. Par savām pārdomām, raugoties uz lībiešu nākotni, vēlāk raksta Ilmārs Geige²² un Valts Ernštreits²³.

Isumā par izstrādāto valsts ilgtermiņa mērķprogrammu “Lībieši Latvijā”. Tā ietvēra septiņas atsevišķas rīcības programmas: lībiešu kultūras mantojuma aizsardzība un izmantošana; lībiešu valoda; izglītība; zinātniskie pētījumi; mūsdienu kultūras procesi; sabiedriskās attiecības; “Lībiešu krasts” Ziemeļkurzemē, kā nākotnē risināms jautājums, ņemot vērā teritorijas (vietas) nozīmi kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā. Programmā bija arī priekšlikumi par tās vadību un īstenošanu gadījumā, ja programma tiek apstiprināta, kā arī norādīti riski, ja tas nenotiek. Būtiskais ieteikums bija — veidot “Lībiešu institūtu” kā vadošo programmas pārvaldības valsts institūciju. To savos atzinumos atbalstīja arī citas ministrijas. (2018. gadā Latvijas Universitātē “Lībiešu institūts” izveidots kā zinātniskās pētniecības institūts.) Programmai bija paskaidrojoši pielikumi, tostarp vērtīgo (saglabājamo) tautas celtniecības objektu saraksts, ko sastādīja akadēmiķis Saulvedis Cimermanis.

Izstrādātā valsts mērķprogramma “Lībieši Latvijā” atspoguļoja sava laika uzkrāto zināšanu līmeni un priekšstatus par to, kā rīkoties turpmāk. Tā bija konceptuāla, aptveroša, vairāk jābūtiska, tolaik kā domātā ideālā programma ilgam laikam, tā balstījās gan zinātniskās atziņās (un lietotajā valodā), gan dzīves reālījās (ar to neprognozējamo iedabu). Iespējams, tas turpmāk ietekmēja attieksmi pret mērķprogrammu “Lībieši Latvijā” un veicināja tās vienkāršošanu (un atcelšanu), jo valsts politikas līmenī patiesībā palika neizmantoja. Turklāt, nostiprinoties ierēdniecības lomai, veidojās jauna plānošanas dokumentu izstrādāšanas prakse.

Par turpmāko — tikai vispārzināmie fakti. Ir ziņa²⁴, ka LR Ministru kabineta

(turpmāk — MK) 1999. gada 14. decembra sēdē akceptēta valsts ilgtermiņa mērķprogramma “Lībieši Latvijā” un “pieņemts zināšanai” rīcības plāns. Tikai pēc četriem gadiem tiek izveidota mērķprogrammas “Lībieši Latvijā” vadības padome²⁵ kā konsultatīva valsts institūcija, ar uzdevumu “sekmēt valsts ilgtermiņa mērķprogrammas īstenošanu”, kā arī nodrošināt “stabilas un demokrātiskas Latvijas valsts attiecības ar tās seno pamattautību — lībiešiem (līviem)”. Taču tas patiesībā vairs neattiecās uz 1999. gadā apstiprināto ilgtermiņa programmu (sk. turpmāk par 2003. gada notikumiem).

Pašreiz nu jau vēsturiskās programmas autentisko tekstu neizdevās atrast publiski pieejamos krājumos. Tas rada šķietamības sajūtu: varbūt tādas vispār nav bijis (atkal — bija vai nebija?), jo ir pieminēts tikai nosaukums “Lībieši Latvijā”, kā atsaucē uz vēlāk aktualizēto (faktiski jaunveidoto) programmu. Arī jaunākajās publikācijās tā vispār netiek pieminēta.²⁶

Turpmākie notikumi, kā to liecina informācija publiskajā vidē, pilnībā maina visu. Proti, 2003. gadā dažādās kontrolēs ticis atklāts, ka “Lībiešu krasta” direkcija savā darbībā izšķērdīgi rīkojusies ar piešķirtajiem līdzekļiem. Nepiekrītot tam, direktors Edgars Sīlis iesniedz atlūgumu, bet valsts pārvaldes institūciju atbildes reakcija ir ātra. Proti, ar MK rīkojumu²⁷ “Lībiešu krasta” direkciju pievieno Īpašo uzdevumu ministra sekretariātam sabiedrības integrācijas lietās, izveidojot “lībiešu lietu nodaļu”, kas turpmāk ir atbildīga par “lībiešu programmas” īstenošanu.

Patiesībā minētais MK rīkojums 2003. gadā ir vēsturisks dokuments. Proti, ar to zaudē spēku visi iepriekšējie tiesību akti, tostarp MP lēmums par “Lībiešu krasta” jeb “Līvōd rānda” izveidošanu 1991. gadā. Tātad tas beidz pastāvēt kā aizsargājama teritorija un kā institūcija. Saglabājas tikai vārdi — “Lībiešu krasts”, kā vēstures zīme, kas tagad nodrošina interesi, atpazīstamību un pievilcību, veicinot tūrisma attīstību.²⁸

2007. gadā Īpašo uzdevumu ministra sekretariātā sabiedrības integrācijas lietās kā “jaunās politikas iniciatīva” izstrādāta jauna programma²⁹ “Lībieši Latvijā. 2008–2012”, kurā akcentēti šādi mērķi: saglabāt un kopt lībiešu valodu, nostiprināt lībiešu kopienu, tostarp pašpārvaldi, un nodrošināt kultūras mantojuma saglabāšanu. Pēc jaunās programmas apstiprināšanas 2008. gadā zaudē spēku 1999. gadā izstrādātā un akceptētā ilgtermiņa mērķprogramma “Lībieši Latvijā”. Var teikt, ka valsts institūcijās beidzies (nosacīti) kopš 1990. gada pieņemto lēmumu izsijāšanas laiks.

Pirmais vērtējums

Redzamāko notikumu uzskaitījums apstiprina, ka “īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijas” izveidošana Ziemeļkurzemes piekrastē principā nevarēja atrisināt “lībiešu jautājumus”, kā tie tika uzstādīti pagājušā gadsimta 80.–90. gados. Turklāt liela nozīme bija gan objektīviem, gan subjektīviem faktoriem, uzskatu dažādībai, un tādējādi radās sākotnēji pieņemto lēmumu neskaidrības, atšķirīgu interpretāciju iespējas.

Tomēr “Lībiešu krasta” izveidošanai Ziemeļkurzemē bija sava pozitīvā nozīme. Tolaik aktivizējās ne tikai rosība pašā Piekrastē, bet arī lībiešu kopienā, citās vietās Latvijā, pievēršot uzmanību kultūras mantojuma apzināšanai, zinātniskiem pētījumiem, radot jaunas, paliekošas vērtības. Var teikt, ka notika lībiešu manifestēšanās, sava veida nošķiruma pamatošana (piemēram, kā atšķirt lībieši no ne-lībieša), balstoties vēstures izpētē. Turklāt bija nosaukta un Latvijas kartē iezīmēta vieta (ja arī pašreiz juridiski neesoša), kur pulcēties lībiešiem svētku reizēs, dzirdēt savu valodu. Bija iegūta jauna pieredze.

Plašāku vērtējumu varētu gaidīt valsts politikas līmenī. Tomēr jāatzīst (N. B. — tas ir mans personiskais viedoklis — A. M.), ka kļūme bija “lībiešu jautājuma” sasaiste ar

90. gadu otrajā pusē aktualizēto sabiedrības integrācijas programmu, uztverot lībiešus kā mazākumtautību, nevis kā senu pamattautību.

Jaunā lībiešu politika

Kaut arī lībiešu politikas pēctecīgums bija pārrauts, 2012. gadā notiek pagrieziena — “lībiešu jautājums” nonāk LR Kultūras ministrijas pārziņā. Būtībā tā ir atgriešanās 1990. gada situācijā (sk. iepriekš). Pagājušā laika pēdas it kā nodzēstas, viss sākas no jauna. Piekrastes daba un cilvēki mainījušies, radušās jaunas funkcijas, izstrādāti jauni attīstības plāni, akcentējot tūrisma īpašo nozīmi. Sākotnējie lēmumi atcelti, bet jaunāko paaudžu lēmumu pieņēmējiem un politiķiem trūkst zināšanu, liecību un atmiņu par agrāko paaudžu veikumu. Arī lībiešu kopienas interešu pārstāvji nāk jau no citām paaudzēm, mēģinot līdzsvarot skatu pagātnē un skatu nākotnē.

Jaunā lībiešu politika Latvijā veidojas “mantojuma paradigmas” ietekmē, ko pauž UNESCO Konvencijas, gan senākā — par vienoto dabas un kultūras mantojumu³⁰ —, gan jaunākā — par nemateriālā mantojuma saglabāšanu³¹.

Tas ir cits skatījums, salīdzinot ar Latvijā tradicionālo dabas un kultūras vērtību sargāšanas praksi, tas prasa arī citu domāšanas veidu, plašas zināšanas, spēju it kā pārkāpt robežām, kas pie mums šķir minētās jomas (ko pārstāv divas atsevišķas valsts politikas un institūcijas). Domājams, mantojuma paradigma var pavērt jaunas iespējas arī valsts pārvaldības līmenī, jo ļauj plašāk paraudzīties uz “lībiešu jautājumu”, radīt atbilstīgu, mūsdienīgu rīcīpolitiku. Tādēļ nepieciešams plašākos kontekstos izvērtēt pagājušā gadsimta 90. gadu nodomus un prakses pieredzi.

Publiskajā vidē un dokumentos rodas jaunu, agrāk nelietotu vārdu un jēdzienu saime (nemateriālais mantojums, mantojuma elements, etniskā telpa, kultūrtelpa, etniskā

kultūrtelpa, mazā kultūrtelpa, kultūrvide, kultūrvēsturiskā vide u. c.). Var jautāt — kādos gadījumos un kādos kontekstos tos lietot sadzīvē, likumos un noteikumos, programmās. Tomēr mezgla jēdziens ir “nemateriālais mantojums”³².

Jāņem vērā, ka tas, ko tagad saucam par “nemateriālo mantojumu”, kādreiz ir radies kā cilvēku dzīvesdarbības — ikdienā vai svētku reizēs — izpausmes. Tādēļ allaž svarīgs vietas konteksts, viegli un ne tik viegli saskatāmais, pārmantošanās laiks un noturīgums, arī vārdu un pieredzes “pārceļošana” uz citām vietām, kopā ar cilvēkiem, ārpus vēsturiskā apziņā nostiprinātiem reģioniem, apvidiem, vietām. Atgādinot, ka lībieši Latvijā, tāpat kā latvieši, ir pamattauta, atceramies arī to, ka gan vieniem, gan otriem pasaulē nav citu vietu, ko saukt par mājām, kur pastāvēt tagad un nākotnē, kur vēsturiski veidojies (un veidojas šodien) mantojums, mijiedarbojoties daudzās paaudzēs.

Būtu jāvienojas, kā mūsu dienās saprast un definēt “lībiešu kultūrtelpu” (etnisko, kultūrvēsturisko, mazo, cilvēcisko), cik tālos gadsimtos atskatīties. Lībiešu kopiena Latvijā nav šauri lokalizēta, tās dzīves telpa ir nenorobežota un pieļauj dažādas varbūtības. Tā var būt ne tikai Ziemeļkurzeme, Ventspils vai Rīga, bet visa Latvija, kur vien mājā kāds lībietis, un — paplašinot tālāk — jebkura vieta visā pasaulē, kur dzīvo lībiešu pēcteci vai arī lībiešu valodas pratēji un pētnieki. Tādējādi runa drīzāk ir par lībiešu valodu kā Latvijas valsts mantojumu, kā vienotāju, kā vērtību. Turklāt lībiešu valoda ir ierakstīta pasaules apdraudēto valodu sarakstā, un tās zinātāju skaits ir visai neliels.

Varam teikt, ka LR simtgades svinību gaisotnē 21. gadsimtā notikusi lībiešu jaunatklāšana, klātesamības apzināšanās un atzišana. Par to liecina “lībiešu tradicionālās kultūras” ierakstīšana Latvijas kultūras kanonā³³ un “lībiešu kultūrtelpas” — Latvijas nemateriālā mantojuma nacionālajā sarakstā, saistot to ar Ziemeļkurzemi³⁴. Tomēr

mēs jau zinām, ka ierakstišana prestižajos sarakstos pati par sevi neko neatrisina: tie ir svētki, tikai sākums, kas prasa turpinājumu, rūpes un darbu ikdienā.

Aktualizējas jautājums, proti, kā šodien vērtēt vairāk nekā pirms 30 gadiem izveidotā "Lībiešu krasta" (kopš 2003. gada juridiski neesošā) kā "kultūrvēsturiskas teritorijas" nozīmi lībiešu mantojuma saglabāšanā kopumā. Vai un kā tas saskaņojas ar jaunveidojamo "lībiešu kultūrtelpu" koncepciju. Jaunākie pētījumi rāda, ka "lībiešu krasts" laika gaitā ieguvis jaunu, simbolisku nozīmi — kā nosacīta telpa, areāls, kā vienotājs, kā vieta, kur uzturēt lībiešu (varbūt konkrētās vietas kontekstā — "jūrmalnieku"?) mantojuma meklētās (atrastās) izpausmes mūsdienu kultūrainavā.³⁵

2018. gadā Latvijas Universitātē izveidots "Lībiešu institūts" kā zinātniska un pētnieciska institūcija (salīdzinājumam sk. iepriekš apsvērumus par "lībiešu institūtu" 1998. gadā). Gribas domāt, ka notikušais arī saistāms ar mantojuma paradigmu, tās īstenošanu valsts politikas līmenī. Atšķirībā no nemateriālā mantojuma, kas nepieprasa autentiskuma apliecināšanu, pētnieciskā institūta darbībai izvirza citas prasības, tai jābūt profesionālai, jānodrošina pēctecīgums. Kā tāda tā ir laikietilpīga, resursu ietilpīga (speciālisti, līdzekļi, kontakti).

Turklāt jāreķinās ar lībiešu vēsturiskā mantojuma trauslumu, teritoriālo izkliedi un to, ka jārikojas ātri un mērķtiecīgi, lai to nezaudētu (to teica jau pirms desmitiem gadu). Joprojām sabiedrībā aktuāls ir "glābšanas" motīvs, kas ieskanas, meklējot atbildi uz jautājumiem: kas un kur darāms, kāpēc un kā? Jau iepriekš rakstīts, ka viens no ceļiem ir izanalizēt iegūto pieredzi, īpaši neatbilstību vai kļūdu rašanās cēlonību aizvadītajos gados, nepieļaujot to atkārtanos.³⁶

Nobeigumā

Paturot prātā visu aizvadītajos gados notikušo un nenotikušo, 2023. gads Latvijā ir "lībiešu kultūras mantojuma gads", arī lībiešu karoga un Līvu savienības (*Līvōd Īt*) simtgades gads. Jauna ziņa: 2022. gadā reģistrēta³⁷ vēl viena lībiešu kultūras mantojuma vieta — "Vidzemes lībiskā kultūrtelpa". Gribētos domāt, ka laika gaitā atrastas arī kopējās vērtības, un tās vienos mūsdienu latviešu un lībiešu paaudzes. Tādēļ uz savu kopējo mantojumu — materiālo, nemateriālo — varam paraudzīties plašāk, ņemot vērā, ka to radījuši cilvēki dažādās paaudzēs, vietās un laikos, tostarp savstarpēji mijiedarbojoties gadsimtu gaitā.

*Raksts ir recenzēts.
The article is peer-reviewed.*

Avoti un piezīmes

- ¹ [Bez aut.] (1935). Lībju ciemi. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 12. sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 23297.–23298. sleja.
Mežs, Ilmārs (2000). Lībiešu jūrmalas ciemu iedzīvotāji 1935. gada tautas skaitīšanas uzskaites lapās. *Lībiešu gadagrāmata. Līvlist āigastrontōz 2000*. [Bez. v.]: Lībiešu krasta izdevums, 76.–85. lpp.
- ² [MP] (1990). Par Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargoslas paplašināšanu. Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums Nr. 30 (18. jūn.). *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 23.08.
- ³ [AP] (1991). Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju. LR likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 06.06.; *Diena*, 09.05.
- ⁴ [Saeima] (2021). Latviešu vēsturisko zemju likums. LR likums. 16.06. *Latvijas Vēstnesis*, 28.06.

- 5 Vēveris, Vidis (1995). PSRS (Krievijas) karaspēks Kurzemē (no 1939. līdz 1994. gadam). Vītols, Arvids (atb. red.). *Kurzeme un kurzemnieki*. Rīga: Latvijas enciklopēdija, 51.–60. lpp.
- 6 Seile, Anna (1989). Ziemeļkurzemes zvejniekciemi. *Lauku Avīze*, 17.02.; Seile, Anna (1989). Demogrāfiskā situācija Ziemeļkurzemes zvejniekciemos. Neilande, Ieva (atb. red.). *Par lībiešiem. Par lībiešu vēsturi, kultūru un situāciju mūsdienās*. Rīga: Līvōd kultūr it, 48.–52. lpp.
- 7 Vēveris, Vidis (1995). PSRS (Krievijas) karaspēks Kurzemē (no 1939. līdz 1994. gadam), 58. lpp.
- 8 [MP] (1962). Par pasākumiem jūras krasta aizsardzībai no noskalošanas. Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums, Nr. 422, 04.07. Zaudējis spēku.
- 9 Urtāns, Juris u. c. (sast.) (1984). *Latvijas PSR vēstures un kultūras pieminekļu saraksts*. Rīga: Avots, 175. lpp.
- 10 [AP] (1990 [1989]). Par neapmierinošo ekoloģisko situāciju republikā un tās atveseļošanas pasākumiem. LPSR Augstākās Padomes lēmums 1989. gada 27. jūlijā. 1990. gada februārī ar Latvijas PSR Ministru padomes rīkojumu Nr. 70-p apstiprināts pasākumu plāns. *Cīņa*, 21.02.
- 11 [MP] (1991). Par valsts aizsargājamās lībiešu kultūrvēsturiskās teritorijas “Līvōd Rānda” izveidošanu. LR Ministru padomes lēmums Nr. 40. 1991. g. 4. febr. *Ziņotājs*, 20.06.
- 12 Sīlis, Edgars (1994). Valsts īpaši aizsargājamā kultūrvēsturiskā teritorija “Lībiešu krasts” (“Līvōd rānda”). Izveides mērķi un sasniegtais. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A daļa, Nr. 11/12 (568/569), 47.–50. lpp.
- 13 Buka, Edvīns; Vijups, Normunds (1992). Kultūrvēsturiskās teritorijas “Līvōd rānda” veidošanas plānojuma un apbūves principi. Buka, Oļģerts; Krastiņš, Jānis (red.). *Latvijas reģionālā arhitektūra*. Rīga: Rīgas Tehniskā universitāte, 55.–62. lpp.
- 14 Seile, Anna (2011). Zemes reforma — jaunu sociālekonomisko attiecību un kultūrainavas veidošanas pamats. Cimermanis, Saulvedis (sast.). *Kultūrvēstures avoti un Latvijas ainalva*. Rīga: apgāds “Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis”, 27.–44. lpp.
- 15 Par “Līvōd rānda” ģenerālskāmu, 1993–1994. SIA “Pilsētprojektēšanas birojs”, galvenais arhitekts Jānis Lejnīeks. Izzaņa. Rokraksts. No Aijas Mellumas personiskā arhīva.
- 16 Pēterhofs, Elmārs (1993). “Līvōd rānda” teritorijas ģenerālās shēmas ekspertīze. 1993. g. 10. febr. Rokraksts. 12 lpp. No Aijas Mellumas personiskā arhīva.
- 17 [LZAV] (1994). Lībieši un viņu kultūra Latvijā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A daļa, Nr. 11/12 (568/569), 75.–80. lpp.
- 18 Melluma, Aija (1996). Par nacionālā parka “Līvōd rānda” veidošanu. Ziņojums LR VARAM ministram Mārim Gailim. Rokraksts, 8 lpp. No Aijas Mellumas personiskā arhīva.
- 19 Trops, Jānis (1998). Iebilst pret “Lībiešu krasta” likvidēšanas ideju. *Diena*, 30.10.
- 20 [Slakteris, Atis] (1998). *Par lībiešiem. LR Saeimas komisijas Vēstule Nr. 9/8-50*. 1998. g. 9. dec. Parakstījis komisijas priekšsēdētājs A. Slakteris. No Aijas Mellumas personiskā arhīva.
- 21 [LR Ministru prezidents] (1998). *Par darba grupu valsts ilgtermiņa mērķprogrammas “Lībieši Latvijā” izstrādei*. LR Ministru prezidenta rīkojums Nr. 345, 1998. g. 24. nov. *Latvijas Vēstnesis*, 27.11.
- 22 Geige, Ilmārs (1999). Par lībiešu nākotni ar optimismu. *Latvijas Vēstnesis*, 01.04.
- 23 Ernštreits, Valts (1999). Neredzamā fronte. Veltīts otrajiem lībiešiem. Blumberga, Gundega (sast.). *Lībiešu gadagrāmata*. [Rīga]: Lībiešu krasts, 167.–171. lpp.

- ²⁴ [LV] (1999). Paziņojums. *Latvijas Vēstnesis*, 15.12.; pieminēts 14. decembra sēdes protokols Nr. 70.
- ²⁵ [MK] (2004). Valsts ilgtermiņa mērķprogrammas “Lībieši Latvijā” vadības padomes nolikums. LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 50, 2004. g. 27. janv. *Latvijas Vēstnesis*, 30.01.
- ²⁶ Pašāne, Agnese (2022). Lībiešu kultūrtelpa. Muktupāvela, Rūta u. c. (zin. red.). *Kultūras mantojuma kopienas: prakse, attīstība, izaicinājumi*. Rīga: Latvijas Kultūras akadēmija, Jāņa Rozes apgāds, 246.–273. lpp.
- ²⁷ [MK] (2003). *Par valsts aizsargājamās lībiešu kultūrvēsturiskās teritorijas “Līvōd rānda” direkcijas reorganizāciju*. LR Ministru kabineta rīkojums Nr. 811, 2003. g. 24. dec. *Latvijas Vēstnesis*, 30.12.
- ²⁸ [Lauku ceļotājs] (2019). Ceļvedis pa Lībiešu krastu. [Bez v.]: Lauku ceļotājs, 42 lpp. Pieejams: [www.celotajs.lv>view>CelvedisLibiesi](http://www.celotajs.lv/view/CelvedisLibiesi) [sk. 13.10.2020.].
- ²⁹ [MK] (2008). Par programmu “Lībieši Latvijā” 2008.–2012. gadam. LR Ministru kabineta rīkojums Nr. 463, 2008. g. 4. aug. *Latvijas Vēstnesis*, 06.08.
- ³⁰ UNESCO (1997 [1972]). Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. *Latvijas Vēstnesis*, 26.02.
- ³¹ UNESCO (2004 [2003]). Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. *Latvijas Vēstnesis*, 15.12.
- ³² [Saeima] (2016). Nemateriālā kultūras mantojuma likums. LR likums. *Latvijas Vēstnesis*, 20.10.
- ³³ [LNB] (2023). Lībiešu tradicionālā kultūra. Pieejams: <https://kulturaskanons.lv/archive/libiesu-kultura/> [sk. 05.06.2023.].
- ³⁴ Lībiešu kultūrtelpa Ziemeļkurzemes teritorijā. Saglabāšanas plāns 2019–2023. Pieejams: https://www.celotajs.lv/cont/prof/news/2018/UNESCO_FINAL.L%C4%ABbie%C5%A1u_kult_telpa_sagl_pas%C4%81kumi.pdf [sk. 05.06.2023.].
- ³⁵ Pašāne, Agnese (2022). Lībiešu kultūrtelpa, 251. lpp.
- ³⁶ Ernštreits, Valts (2002). Par lībieti, ko varam pazaudēt. *Latvijas Vēstnesis*, 13.08. Vīksne, Imants (2019). Lībieši nāk atprasīt parādu. *NRA*, 13.11.
- ³⁷ Kļaviņa, Laima; Ozoliņa, Lolita (2022). Vidzemes lībiskā kultūrtelpa. Pieejams: <https://nematerialakultura.lv/Elementi/vidzemes-libiska-kulturtelpa/> [sk. 20.12.2022.].

Par autori

Aija Melluma, *Dr. habil. geogr.*, LZA korespondētājlocekle. Darba vietas: LVU Ģeogrāfijas fakultāte (1961), Latvijas Mežsaimniecības problēmu institūts/ZRA “Silava” (1968), Dabas aizsardzības daļas vadītāja (1975–1986), Vides aizsardzības komitejas Pētījumu centra direktore (1990), Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministra padomniece (1994), profesore LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē (1997). Kopš 2002. gada brīvpētniece. Zinātniskās intereses: ainavzinātne, ainavu vēsture, ainavu aizsardzības teorētiskie un lietišķie jautājumi; dabas aizsardzības teorija un prakse; vienotā dabas un kultūras mantojuma saglabāšanas un pārvaldības jautājumi.

About the Author

Aija Melluma, *Dr. habil. geogr.*, corresponding member of the LAS. Jobs: Faculty of Geography, University of Latvia (1961), Latvian Institute of Forestry Problems/Research and Production Association “Silava” (1968), Head of the Nature Protection Department (1975–1986), Director of the Research Centre of the Environmental Protection Committee (1990), Advisor to the Minister of Environmental Protection and Regional Development (1994), professor at the Faculty of Geography and Earth Sciences, University of Latvia (1997). Freelance researcher since 2002. Scientific interests: landscape science, landscape history, theoretical and applied issues of landscape protection; theory and practice of nature conservation; issues of conservation and management of the common natural and cultural heritage.

ABOUT THE LIV COAST IN KURZEME: A LOOK BACK IN TIME

Aija Melluma
aimella@inbox.lv

Keywords: *Livs in Latvia, Liv policy, events, heritage, cultural historical territory Liv Coast*

Livs are an ancient nationality living in the territory of Latvia having already hundreds of years of history. During the restoration of Latvia's national independence in 1991, Livs were recognised as the second basic nationality along with Latvians. This was consolidated by the law of the Republic of Latvia, and in the following years the foundations were laid for the formation of the national Liv policy. In 1991, the cultural historical protected area — the Liv Coast (in the Liv language *Līvōd rānda*) was established, which has now acquired a symbolic meaning. The article summarises the known facts and events, it is meant as a reminder to the present generations, who are responsible for creating the new Liv policy for the 21st century.